
DEL CASTELL DELS TRES DRAGONS

AL MONUMENT AL DOCTOR ROBERT.

I, EN L'ENDEMIG, LES CIÈNCIES

Oriol Casassas

En un retrat molt viu i personal, l'autor ens invita a fer un viatge per l'època modernista tot fixant-ne els límits temporals en dos monuments barcelonins.

EL PARE.- No veus venir dingú, Úrsula?

LA NOIA GRAND (a la finestra).- No, pare.

EL PARE.- I en el caminal? Qu'el veus, el caminal?

LA NOIA.- Sí; fa clar de lluna, i veig tot el caminal fins al bosc de xiprers.

L'AVI (que és cego).- I no veus dingú, Úrsula?

LA NOIA.- Dingú, avi.

L'ONCLE.- Quin temps fa?

LA NOIA.- Fa una nit ermossa. Senten els rossinyols?

L'ONCLE.- Sí, sí.

LA NOIA.- S'aixeca un xic de vent en el caminal.

L'AVI.- Un xic de vent en el caminal, Úrsula?

LA NOIA.- Sí; les fulles dels arbres tremolen una mica.

L'ONCLE.- És estrany que ma germana encara no sigui aquí.

L'AVI.- Ja no sento els rossinyols, Úrsula.

LA NOIA.- Em sembla que ha entrat algú en el jardí, avi.

L'AVI.- Qui és?

LA NOIA.- No sé, no veig dingú.

L'ONCLE.- És que no hi ha dingú.

LA NOIA.- : Ha d'haver-hi algú en el jardí; els rossinyols han callat tot d'un cop.

L'AVI.- No sento pas trepitj.

LA NOIA.- Deu passar algú per la vora de l'estany, perquè els cignes tenen por.

UNA ALTRA NOIA.- Tots els peixos de l'estany es capbucen.

EL PARE.- No veus dingú?

LA NOIA.- Dingú, pare.

EL PARE.- I això que l'estany està al clar de lluna...

LA NOIA.- Sí, veig qu'els cignes tenen por.

[...]

EL PARE.- Hi ha un silenci de mort.

[...]

L'AVI.- Em sembla qu'entre fred.

LA NOIA.- Fa un xic de vent en el jardí, avi, i les roses s'esfullen.

[...]

LA NOIA.- L'avis'ha dormit. Fatresnits que no dorm.

EL PARE.- Ha estat molt inquiet.

L'ONCLE.- S'espanta de seguida. I de vegades no vol entendre la raó.

[...]

EL PARE.- Com tots els cegos.

[...]

L'ONCLE.- Ha de ser terrible.

[...]

EL PARE.- La veritat és que són ben de planye.

L'ONCLE.- No sapiguer aont s'és, no sapiguer d'ont se ve, no sapiguer aont se va, no distingir el dia de la nit, ni l'istiu de l'ivern... i sempre aquella fosquedat, aquella fosquedat... M'estimaria més no viure...

(L'avi, despertant-se, insisteix que nota una presència estranya, que algú ha entrat a la casa.)

L'AVI.- Hi sentit un trepitj lleuger.

[...]

EL PARE.- ... Qui ha entrat a casa?

[...]

L'AVI.- I qui és que s'ha assegut aquí?

[...]

L'AVI.- Qui camina aixís al voltant nostre?

[...]

L'AVI.- Què és lo que sento, Úrsula?

LA NOIA.- Res, avi; són fulles que cauen...

Sí, són fulles que cauen en el terrat.

[...]

L'AVI.- Ting fred. (Silenci) Què sento ara?

EL PARE.- Són les noies qu'es fan petons.

[...]

L'AVI.- Què sento ara, Úrsula?

LA NOIA.- Res, avi; sog jo qu'hi juntat les mans.

(Silenci)

L'AVI.- Què sento, què sento, Úrsula?

LA NOIA.- No sé, avi; pod-ser les meves germanes que tremolen una mica?

L'AVI.- Jo també ting por, filles meves.

(En aquell moment un raig de lluna penetra per un recó de les vidrieres i escampa, ençà i enllà, alguna claror indecisa i estranya a la habitació. Toquen les dotze, i en el darrer cop an alguns els sembla que se sent, molt vagament, el soroll com d'un que s'aixequés de pressa.)

L'AVI (tremolant d'un espant especial).-

Qui s'ha aixecat?

L'ONCLE.- Dingú s'ha aixecat.

[...]

(Tot d'un cop se sent un plor d'esglai a la cambra de la dreta.)

[...]

(En aquell moment se sent corre, a passos precipitats i sords. De seguida un silenci de mort. Escolten plens de terror fins que la porta s'obre lentament, la claror de la peça veïna entra en la sala i la Germana de la Caritat apareix vestida de negre i s'inclina fent el signe de la creu per anunciar la mort de la muller. Ells comprenen i, després d'un moment d'indecisió i d'espant, entren en silenci a la cambra mortuòria. El cego es queda sol, s'aixeca i s'agita a les palpentes, al voltant de la taula, a les fosques.)

L'AVI.- Aont aneu? Aont aneu? M'han deixat sol!

Teló

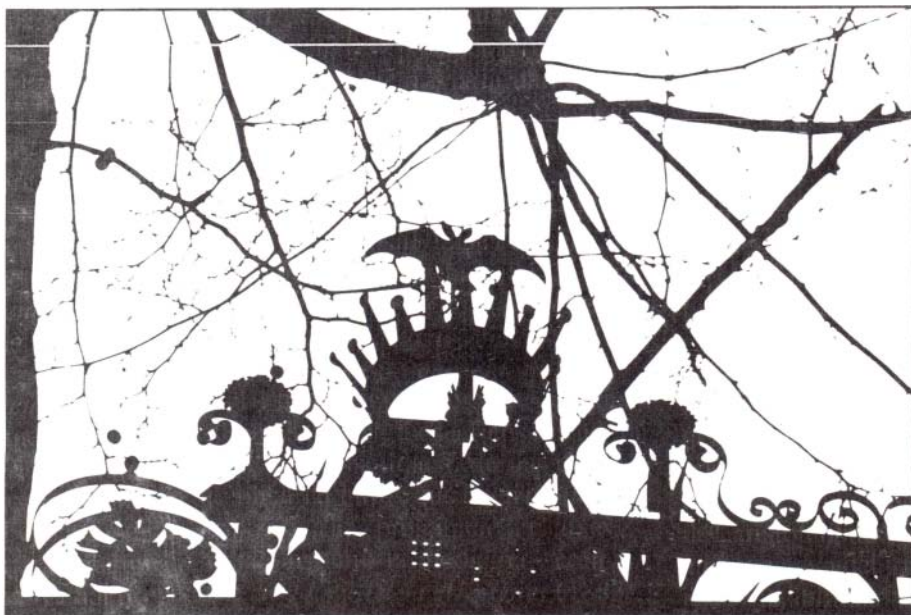
Som al Prado de Sitges el 10 de setembre de 1893. S'ha acabat la representació de *La intrusa* de Maeterlinck, en una traducció feta per Pompeu Fabra. (Maeterlinck, que havia escrit a Fabra: “*je suis heureux de me trouver un instant avec vous du côté de la témérité et de l'indépendance*”).) Era la segona Festa Modernista, organitzada per Santiago Rusiñol. Al cap de dos dies, al *Diario de Barcelona*, Joan Maragall deia: “*aquella poesia enfermiza se apoderó del público, de todo el público, desde el primer momento, manteniéndolo suspenso con escasas intermitencias hasta el sobrecogedor final en que lo levantó en una nerviosa aclamación seguida de atronadores aplausos*”. I Jaume Brossa va comentar que “el públic va emocionar-se com poques vegades he vist en el teatre”.

Tot i les paraules de Maragall, la unanimitat no era pas absoluta, i Pompeu Gener -que a més de moltes altres coses sembla que era metge o doctor en ciències naturals-, en una carta oberta a Clarín publicada a *La Publicidad*, arribava a dir: “*Obra simbolista y poesías sugestivas, de ésas en que la idea, según la peregrina invención decadente, no es nada [...]. Y sobre todo el tedio, el espanto [...]. Como si dijéramos: para tener un disgusto no necesita usted que se le muera nadie, ni que le venza un pagaré, ni que se le escape su mujer con su amante; directamente y*



por la simple combinación de los vocablos se le sugiere a usted la modorra y el malhumor y la mar de disgustos. Ya ve usted si han adelantado los tiempos.”

Es vivia una època -segurament com totes- de contrastos. Aquells mateixos dies, Jaume Brossa escriu a *L'Avenç*: “Fa feredat veure l'atmosfera asfixiant que respira la joventut qualificada d'estudiosa. El que es dedica a la ciència pura per amor an ella, és objecte de les més ridícules sàtires [...]. Tota carrera científica que no sigui lucrativa es té en horror” (*La joventut catalana d'ara, L'Avenç, 1893*).



A l'esquerra, Domènec i Montaner (al pavelló d'entrada de l'hospital de St. Pau). Per aquest arquitecte, de la mateixa manera que cada poble té el seu idioma parlat, també té el seu idioma formal, artístic. A baix, el rat-penat als fanals de Falqués al Passeig de Gràcia de Barcelona (foto I. Sarrió)

És la segona vegada que citem Jaume Brossa: és un dels puntals del modernisme, preocupat més per elevar el nivell cultural dels obrers -amb Pere Coromines, per exemple- que per qüestions esteticistes. Eugeni d'Ors l'anomenà amb no gaire simpatia “professional del l'espantament”.

Dues setmanes després de la Festa Modernista, el dia de la Mercè, l'anarquista Paulí Pallàs va atemptar contra el capità general de Catalunya, Arsenio Martínez Campos; i el dia 7 de novembre, al Liceu, mentre es representava el *Guillem Tell* de Rossini, des dels pisos alts van llançar dues bombes al pati de butaques.

Ara, tot i les veus discrepants -i les bombes i els planys pessimistes-, el modernisme dóna nom a l'època, i la segona festa de Sitges, la de *La intrusa*, és un dels seus moments culminants.

EL MODERNISME: UN ENTUSIASME

Hem dit el modernisme i hauríem hagut de dir l'indefinible modernisme. És un moviment intel·lectual? És un moviment artístic o estètic? *L'Avenç* diu que és una tendència on tothom té cabuda, a condició que hi acudeixi amb progressisme. Eduard Valentí diu que és una actitud adoptada com a solució per sortir d'un estat que es vol corregir. És afany de renovació; la Renaixença havia representat el retrobament d'un poble amb les seves arrels i amb la seva història, per després, però, quedar unit i circumscrit al tros de terra: un para-

lisme fàcil, l'anècdota superficial, el cromò històric i costumista, van ser alguns dels resultats. Ara, com una revolta, amb els ulls oberts sobretot al nord bromós -Maragall, en una carta el seu amic Antoni Roura (15-IX-1893), escrita cinc dies després de la representació de *La intrusa*, diu: "c'est toujours du Nord qui nous vient la lumière"-, cal refer l'educació artística, intel·lectual i moral, i també l'idioma i la sensibilitat, i adaptar els costums, les modes, les diversions, tota la vida als nous projectes. La revista *Serra d'Or* titulava fa vint anys (desembre de 1970) un estudi monogràfic *El Modernisme: un entusiasme*, i Cirici Pellicer hi aportava un treball anomenat *El modernisme com a totalitat*, on diu: "El modernisme era l'obra d'uns homes que realment volien deixar els límits del seny i tenien l'aspiració de fer quelcom de molt gran [...]. Van voler fugir de tot allò que fos petit." I ens recorda aquell vers de Maragall, a *Excelsior*, que diu "no et deixis dur a la tranquil·la aigua mansa de cap port".

Tot plegat, una autèntica trenca-dissa. Pensem que Espanya vivia immersa, feia quatre-cents anys, en l'escolàstica més rutinària, i les llavors difícilment hi germinaven. Malgrat el pas de figures aïllades -el cirurgià Pere Virgili, per exemple-, a començament del segle XIX la situació era vergonyosa: els metges espanyols llegien Galè (segle II) com a font principal de coneixements, i en unes oposicions a metge d'hospital l'exercici més important consistia a comentar en llatí un aforisme d'Hipòcrates (segle V a.C.).

Això sí: a la universitat, l'any 1845, el Pla Pidal s'ocupa de centralitzar les estructures acadèmiques, i l'any 1857 la *Ley de Instrucción Pública* del ministre Claudio Moyano completa la centralització i burocratitza l'ensenyament. (Entre altres "obsequis", amb la llei Moyano queda proscrit el català de les escoles: s'acaba de consumir la interdicció.)

Mentrestant, Herbert Spencer, l'any 1855, publica *Principis de Psi-*

cològia; Charles Darwin, l'any 1859, *L'origen de les espècies*, i Louis Pasteur, el 1860, la *Memòria sobre la fermentació alcohòlica*; el 1869, Mendelejev estableix la classificació periòdica dels elements, i Van't Hoff, pocs anys després, enuncia la teoria de les dissolucions, etc.

I mentrestant, a Anglaterra, el 1848, Dante Gabriel Rossetti, Sir Edward

Burnes-Jones i William Morris han fundat la Germandat Pre-rafaelita i ha nascut el moviment *Arts and Crafts*. Una nova estètica -o una nova ètica?- s'estén ràpidament per Europa; dic una nova ètica perquè, sobretot en el terreny literari, és ben manifest un punt de contacte sigui quina sigui la modalitat: el rebuig del positivisme i del materialisme de la societat producte de la revolució industrial, i la reivindicació



de l'Art -amb majúscula- com a expressió d'una Bellesa -amb majúscula- que podria ajudar a dignificar la vida dels homes.

Aquest corrent adopta noms i modalitats peculiars a cada país: *Jugend-styl* a Alemanya (no per homenatge a la joventut sinó perquè la revista *Jugend* de Munic va ser l'òrgan principal del moviment), *Floreal* o *Liberty* a Itàlia (perquè els objectes d'aquest estil eren comprats a la botiga londinenca d'Arthur Lasenby Liberty), *Sezession* a Àustria, *Modern Style* a Anglaterra, *Art Nouveau* a França. I a Catalunya, amb l'empenta creadora i el sentiment nacional heretats -s'ha de reconèixer- de la Renaixença, modernisme: els catalans volien ser moderns-moderns i cosmopolites. Que a Europa, Ibsen, Wagner i Nietzsche ja feia dies que eren coneguts i escoltats. I, per altra banda, Claude Bernard havia publicat -ja l'any 1865- la seva *Introduction à l'Étude de la Médecine Expérimentale*.

Tot s'omple de tulipes i lliris i cignes de moviments sensuals, algues i lianes, cintes onejant al aire com un cop de fuet. A França va fer una certa fortuna la denominació *style nouille*, estil tallarina. Gaudí deia que la línia recta és la línia de l'home, i la línia corba, la línia de Déu. La línia sinuosa és un cant a l'instant fugisser; la morfologia modernista dignifica les coses efímeres, fràgils, fins i tot malaltisses. De la re-

alitat interessa la seva mutabilitat, la seva temporalitat, les coses no són allò que són, sinó el símbol d'altres coses, que es combinen per bastir un món de llegenda, de somni i de fantasia.

Fins aquí l'aparença externa, aspectes que no han de fer oblidar que darrera hi ha un contingut ideològic -potser no gaire precisat ni gaire compartit. Joaquim Molas diu: "l'intent de treure la societat del seu ensopiment i de fer-la progressar, és fet en nom d'un ideal més aviat vague. Els modernistes parlen sempre d'anar contra la prosa de la vida, en nom de la poesia de la vida, de la poesia de l'ideal. Però mai no arriben a aclarir del tot què és aquest ideal."

Apel·les Mestres -el dibuixant, poeta, prosista, autor dramàtic, músic, que jo vaig conèixer a escola i després a casa seva, al passatge Permanyer, entre les hortènsies, "el rei de les hortènsies"- dona un final feliç al conte de la cigala i la formiga (Jocs Florals de 1883):

Segador: I ara, joglar, perquè de mi no es diga que sóc la vil formiga de la faula, ¿vols beneir-lo sotre que t'abrigo i acceptar-lo meu lloc al cap de taula?

Joglar: Deixa'm besar la mà que així m'obliga...

Segador: No, Cigala, encaixem!

Joglar: Gràcies, Formiga!"



A la pàgina anterior, catàleg austríac de l'Exposició de 1888 (IMH). La influència del centre i del nord europeus és ben present en el modernisme. Segons Maragall "c'est toujours du Nord qui nous vient la lumière".

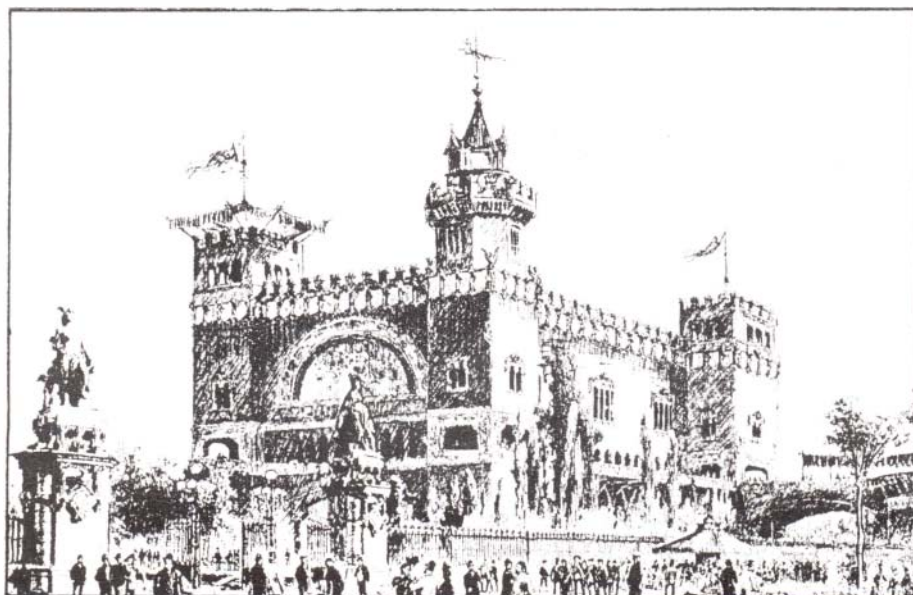
A baix, el restaurant del Parc de la Ciutadella, anomenat popularment el Castell dels Tres Dragons.

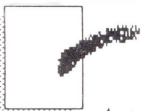
I, amb pocs anys de diferència, Rusiñol, a l'obra de teatre *Cigales i Formigues* (1901), veu la situació irreconciliable: "Els poetes -les cigales- viuen en comunitat al cim de la muntanya ocupats a fer-se conèixer llurs composicions, mentre a baix, a la plana, els homes-formiga s'ocupen en la menyspreable tasca de conrear els camps. Un dels poetes diu: "Aneu-vos-en al diable, miserables sense cura, avars d'edat, flacs d'idees, formigues desventurades! Aneu, ramat d'egoistes! Aneu a jeure a la prosa! Aneu a dormir sense somnis!"

És el problema social, vell com l'home, de la difícil harmonia entre el món del treball i el de les idees, del respecte mutu i la mútua consideració entre aquests mons.

En aquests anys, l'ambient és ple de crispació. Alexandre Cortada (*L'Avenc*, març de 1893) diu que qui segueixi allò que "dins de l'anarquisme modern es va predicant [...] podrà convenir-se desseguida que veritablement la nostra època porta un món nou i una civilització nova en les seves entranyes".

No hi ha res senzill, no hi ha res immutable, tot és ple de vacil·lació i l'home és una permanent contradicció. El místic de Rusiñol (1903), com a exponent d'aquesta fragilitat, acaba perdent la fe en el valor del seu món ideal: "Què he de fer? no ho sé encara. Si tingués riqueses donaria fins al darrer bocí de pa; si la meua paraula tingués l'esperit de persuasió, aniria





Antoni Gaudi (1852-1926) a la processó de Corpus de 1920



predicant terres enllà fins a caure, fins a morir; si la meua sang fos remei, la sang donaria; però, ai!, temo molt que només he nascut per cantar i la veu dels poetes jano aconsola els homes.”

Tan inconsistent com es vulgui, la veritat és que una nova manera d'entendre les coses -nascuda a l'àmbit de les belles arts i de les lletres-, arriba a incidir en les activitats més diverses, amb el corresponent escàndol entre la societat establerta.

Fins al 1871 -no sé si com una esperança mostra del canvi o com una constatació del retard del país- la Universitat de Barcelona no va abandonar la instal·lació tronada del convent de carmelites del carrer del Carne -amb vint aules escasses entre totes les facultats- per anar a ocupar el nou edifici, de l'arquitecte Elies Rogent -que després seria l'arquitecte de l'Exposició Universal-, l'edifici de la plaça de la Universitat.

ELS INICIS DEL MODERNISME

En la mateixa línia sinuosa i etèria que hem trobat en la definició i les característiques del modernisme, en la mateixa imprecisió n'hem de situar

el marc cronològic. Santiago Rusiñol, davant d'aquesta qüestió, segurament hauria pronunciat aquella profunda sentència de “tants caps, tants barrets”.

Per a Pierre Vilar, els límits podrien ser el 1881 -any de l'inici de la revista *L'Avenç* i el 1906 -el del tancament de la revista *Juventut*, la més completa i més significativa del modernisme, que feia de tribuna dels moderns corrents estètics europeus -decadentisme, simbolisme, vitalisme, pre-rafaelisme, wagnerisme. Josep Benet el situa entre 1884 -quan *L'Avenç* (el 15 de gener) parla per primera vegada de modernisme, amb aquesta denominació- i la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans o la constitució de la Mancomunitat. Xavier Fàbregas l'emmarca entre 1888 -l'any de l'Exposició, “quan una petita ciutat provincial té afany d'universalització”- i 1911, l'any de la mort de dos dels principals representats del moviment, Isidre Nonell -el pintor i dibuixant que confessava que el carrer era la seva escola- i Joan Maragall. D'altres veus el fan començar el 1888 i acabar el 1912, l'any de la publicació de *La vida i la mort de Jordi Friginals*, de Pous i Pagès, la novel·la de “l'home que volgué fer-se el seu desitj”. D'altres el

fan començar el 1890, amb la primera exposició a Barcelona de Ramon Casas, Rusiñol i l'escultor Enric Clarasó, el del monument a Jaume I de Ciutat de Mallorca. Algú, segurament amb ironia malèvola, el situa entre 1893 -l'any de la bomba del Liceu- i 1909 -el de la Setmana Tràgica. I els que defugen compromisos parlen del període que comprèn els darrers anys del segle XIX i els primers del XX.

Però nosaltres no volem ser d'aquests, i ens afegim a l'estol de límitadors, d'establidors de límits: veiem el modernisme entre el Castell dels Tres Dragons -començat el 1887- i la inauguració del monument al doctor Robert, el 13 de novembre de 1910, fa 80 anys.

El Castell dels Tres Dragons, per a les nostres conveniències, és un autèntic compendi. Des d'un punt de vista conceptual, representa -diu Cirici Pellicer- el final de la hipocresia del segle XIX; per primera vegada la construcció de maons no s'amaga amb estuc que imiti la pedra: “La gent tenia vergonya dels maons, com tenia vergonya del ferro i si havien de posar un ferro l'amagaven.” És l'entrada de la sinceritat, que vol dir espontaneïtat, que vol dir originalitat, retorn als orígens.

Si ens fixem en les seves destinacions, el podem prendre com a símbol de la unitat de la cultura: les ciències, les humanitats, les arts i l'esbarjo, preses equitativament com a contribució creativa per transformar el medi -físic o mental- i adaptar-lo així a les necessitats del home o del grup humà. Hi va participar una bona part de la plana major del modernisme. Domènech i Montaner -exponent d'un modernisme racionalista- va començar la construcció de l'edifici com a cafè-restaurant del Parc de la Ciutadella. Els escultors Josep Llimona i Antoni Vilanova van dissenyar el model dels escuts situats al cim de la façana, en els quals Joan Llimona i Alexandre de Riquer van dibuixar motius dels regnes vegetal i animal: *romero, hiedra terrestre, eléboro negro, salvia oficial*. L'edifici, que no

estava acabat per l'Exposició del 88 - fet, jo diria, no gaire sorprenent-, un cop clausurat el certamen es va destinar a taller. És l'únic edifici dels construïts per a l'Exposició que no s'ha hagut de tirar a terra, que aguanta i amb molt bon estat de salut. Domènech i Montaner, amb el propòsit d'acabar-lo, fent-ne de passada el centre neuràlgic de la tertúlia política del catalanisme a Barcelona, el va convertir en lloc de treball i d'investigació de les artesanies revitalitzades: fosa de bronze, forja de ferro, terra cuita, majòlica, ceràmica - i no hi fa res que el Palau de la Música Catalana el bategessin com a *Palau de la Pisa Casolana*-, talla de fusta, etc. Domènech i Montaner diu que de la mateixa manera que cada poble té el seu idioma parlat, també té el seu idioma formal, artístic. Els modernistes del Castell dels Tres Dragons, amb l'esforç de recuperació de vells oficis i de velles tècniques, manifesten la voluntat de retrobar l'expressió artística original del seu poble.

Després, el va ocupar uns anys el Museu d'Història, a continuació l'Escola Municipal de Música, i més endavant s'hi va instal·lar el Museu de Zoologia, que encara hi és.

ARTISTES I CIENTÍFICS

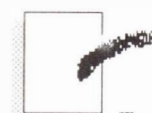
És clar que no hi ha cap cosa que neixi del no-res, i l'època feia temps que bullia amb els nous corrents: l'any

1883 es va construir al carrer de les Carolines la casa Vicens, de Gaudí - exponent d'un modernisme expressionista-, i el món intel·lectual començava a poblar-se d'estructures i focus d'acció i d'irradiació. Inspirat per Giné i Partagàs, l'any 1886 (21 de gener) s'havia constituït l'Institut Mèdic de Barcelona; l'any 1872, de la fusió de l'Ateneu Català i el Casino Mercantil Barcelonès naixia l'Ateneu Barcelonès i, naturalment, no trigava a néixer (20-III-1878) l'Ateneu Lliure de Catalunya, en oposició al Barcelonès, que tenia Giné i Partagàs i Valentí Almirall com a primers president i secretari, respectivament. També l'any 1872 (15 de gener), aquells cinc estudiants de medicina que estaven més al dia que la majoria dels professors de la facultat -Josep Barraquer, Salvador Cardenal, Manuel Riba, Manuel del Vilar i Joan Viura- estableixen, al número 12 de la Riera Baixa, El Laboratori, amb uns mobles que Cardenal va portar de casa seva, amb una gran il·lusió i sense fer gaire cas de les amenaces de l'ajuntament de clausurar el local si continuaven llençant al carrer les restes dels animals d'experimentació. L'any 1876 neix l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, que per fusió amb El Laboratorio (el 16 d'abril de 1878) dóna lloc a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Lluís Góngora, que era president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, es va convertir en el primer president de l'Acadèmia i Laboratori, i serà presi-

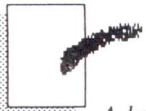
dent dues vegades de l'Ateneu. De l'Acadèmia i Laboratori s'ha dit (Oriol i Anguera, al *Llibre del Centenari*): "La gent hi anirà a discutir i a bregar; la joventut hi vindrà a aprendre, es faran curssets d'actualització, seminaris de pràctiques de laboratori [...] i totes farà a la llum del dia, sense filtres d'admissió. El que vol entrar entra i no se li pregunta ¿d'on vénis?, sinó ¿on vas?"

Tot aquest bellugueig era nou: aquest és el seu valor. Aquest i la seva condició d'inici d'altres coses. Perquè científicament -no ens fem il·lusions- els resultats eren migrants. Una mostra: l'Acadèmia i Laboratori comença immediatament (1878) la publicació dels *Anales* i la limitació de les ambicions és enunciada ja el primer dia: "*Los Anales no enarbolan bandera alguna; no vienen a erigirse en campeón de tal ó cual principio ó de tal ó cual escuela filosófica; no aspiran a romper lanzas en la lid científica de todos los días y menos, mucho menos aún, alardean de ser la última hora de los progresos de las ciencias médicas [...]. Serán el eco fiel de la corporación que los engendró.*"

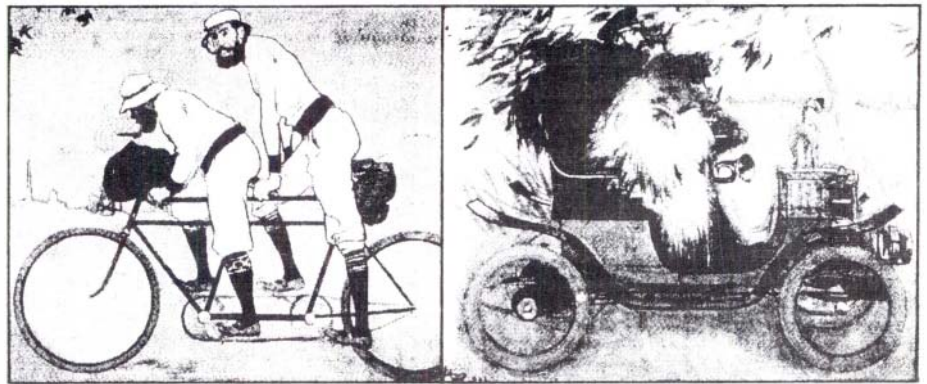
L'efervescència, les inquietuds, són pertot arreu i, és clar, sobretot entre els joves, que -com els estudiants de la Riera Baixa- seran els que deixaran un rastre més profund. L'any 1881, animats per Giné i Partagàs i Jaume Pi, uns joves funden l'Ateneu



Treballadores de la fàbrica J. Morell de l'Hospitalet de Llobregat. Uns trenta mil nens treballaven llavors a la indústria tèxtil catalana i hi feien jornades de 10 a 14 hores (Catalunya, la fàbrica d'Espanya).



A baix, la façana de la impremta i llibreria L'Avenç. A la dreta, el pas del XIX al XX, vist per Ramon Casas.



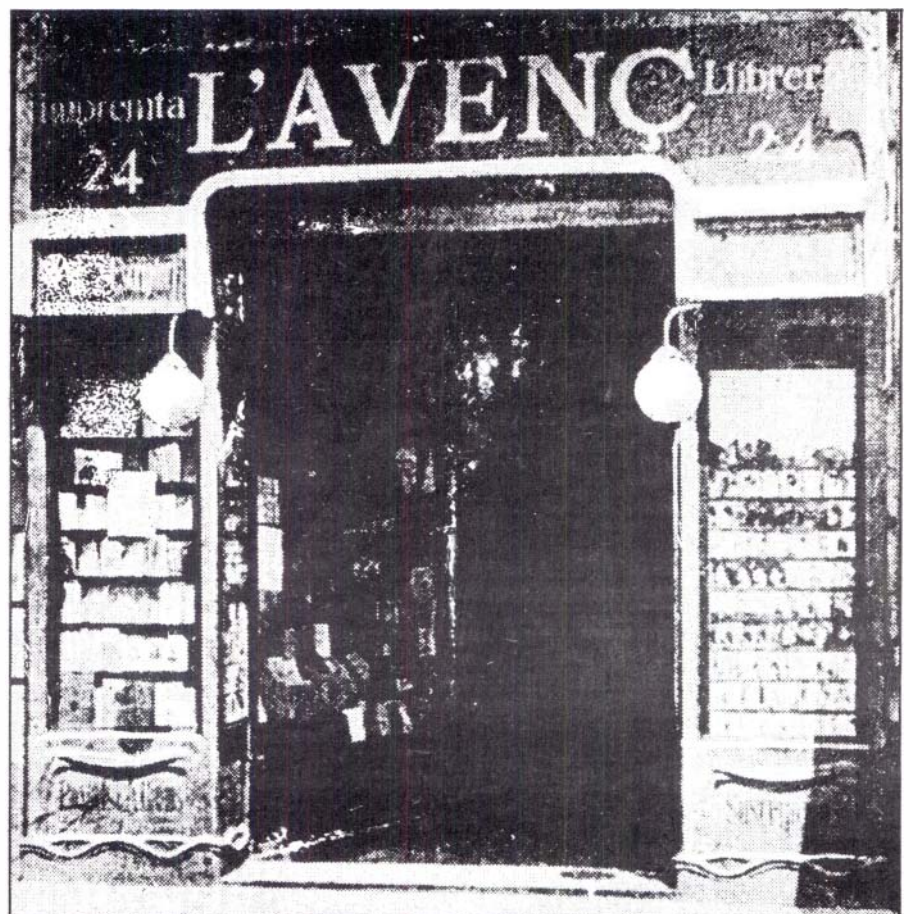
d'alumnes interns i l'any 1881 un jove, gairebé un adolescent -Jaume Massó i Torrents, que tenia 18 anys-, funda la revista *L'Avenç* i diu, sota el títol de *Nostre propòsit* (núm. 1, juliol 1881): "En lo catalanisme existeixen avuy dos partits completament oposats. Los uns son sectaris de las ideyas més endarreridas y rebuscan per làpidas i pergamins termes antiquats, pera que'ls qu'ells crehuen ignorants no las entenguin; los altres vislumbrant lo lluminós astre de la Llibertat, se fan càrrech de que las cosas cambian ab lo transcurs dels segles. Los primers desitjan que'l catalanisme siga una arma de reacció pera usarla quan més convinga y'ls altres desitjan col.locarlo en lo carro de la moderna civilització." I, uns mesos més tard, insistia (gener 1882): "Lo Progrés és y serà sempre nostra guia, com deu ser lo de tota la humanitat, y rebrem ab especial satisfacció'ls avenços practicats en tots los rams del hum à saber."

Que cap aspecte de la història no pot ser revisat aïlladament, que tots s'interrelaciona, que els homes i les dones -sigui quinasigui la condició i la professió- habiten una mateixa ciutat, és un fet acceptat per tothom. Voldria referir unes minúcies anecdòtiques que són testimoni de la presència -i en ocasions la influència- dels científics en aquesta societat en renovació.

Salvador Cardenal, ja metge, visitava pels volts de 1875 la família Amau i va observar que el fill Eusebi s'entretenia fent unes figures de fang; no tenia més de deu o dotze anys. Va dir als pares que el noi tenia qualitats, que l'havien d'inclinar cap a les belles arts i, pel pes del consell de Cardenal,

Eusebi Amau va passar per la Llotja i pel taller del Castell dels Tres Dragons, i ens va deixar escultures al Palau de la Música i a l'Hospital de Sant Pau, a la casa Ametller (de *la mansana de la discòrdia*) i a la casa Quadras (el Museu de la Música de la Diagonal), i el fris de la Casa de Lactància, de la Gran Via. I també les escultures de la casa Lleó Morera -al passeig de Gràcia cantonada Consell de Cent- amb aquella desapareguda noia de túnica airosa, recolzada a la copa, que els que la hi havíem vista conservem en el racó de les enyorances.

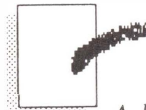
Una altra anèdota fa referència a la figura de Melcior de Palau. Aquest fill de Mataró, enginyer i poeta, va publicar l'any 1879 un llibre d'una repercussió poc corrent, *Verdades poéticas*, en el qual -com deia el mateix autor en el títol d'un altre llibre publicat posteriorment, el 1908- es fa evident *La ciencia como fuente de inspiración poética*, i hi figuren poesies amb títols com *En el laboratorio*, *Oda al carbón de piedra*, o *Las plantas insectívoras*. *Verdades poéticas* es va reeditar diverses vegades. Un altre fet curiós: la vida musical a Barcelona -que és tant com dir a Catalunya- es trobava,



des de temps immemorial, ancorada en una profunda i rutinària italianització. Algunes persones n'estaven típies: Letamendi era una d'aquestes persones. Tenia una gran afecció per la música alemanya, que va encomanar al seu deixeble de la facultat Joaquim Marsillach. Marsillach, malalt de tuberculosi pulmonar, va anar a Suïssa i d'allí a Bayreuth, on va establir bona amistat amb Wagner. De retorn a Barcelona, tot i la seva mort prematura -el 1883, quan tenia 24 anys-, va ser propagandista del wagnerisme i -juntament amb el mestre Antoni Nicolau- introductor de la música de Wagner a Barcelona.

I una altra participació: Joan Llimona, el pintor, va passar de ser un escèptic a ser un catòlic fervent -pels volts de 1890- com a conseqüència del seu tracte amb el metge Josep Blanc i Benet, el principal redactor durant vint anys de la revista *El Criterio Católico en las Ciencias Médicas*, un militant integral, un home tot d'una peça. Joan Llimona, a partir d'aquesta conversió, va realitzar el seu apostolat a través de la pintura -amb escenes casolanes o el camperol que prega, amb la decoració de la cúpula del cambril de la Mare de Déu al monestir de Montserrat, o amb les pintures de l'església de les Germanetes dels Pobres de Vic- i va encapçal·lar una escissió catòlica dins el modernisme, que va cristallitzar en la fundació del Cercle Artístic de Sant Lluc (1893). El Cercle -amb Joan Llimona, l'escultor Josep Llimona, Dionís Baixeras, Gaudí, Alexandre de Riquer, Eusebi Amau i el bisbe Torras i Bages com a assessor-, defensa la puresa artística i representa la dreta del modernisme, enfrontada als Quatre Gats -amb Pere Romeu, Ramon Casas, Isidre Nonell i assistents eventuals a les tertúlies, com Frégoli-, que representaven l'esquerra.

I encara una última influència -per sort, aquesta vegada no decisiva: Joaquim Ruyra, de 14 anys, fa amistat a Malgrat amb Ramon Turró, quatre anys més gran. Turró inicia Ruyra en les lectures i l'escriptura, en castellà -tot s'ha de dir-, fins que "finalment", diu



A l'esquerra, el pintor R. Casas amb automòbil.
A baix, vista interior del Museu de Zoologia de Barcelona.

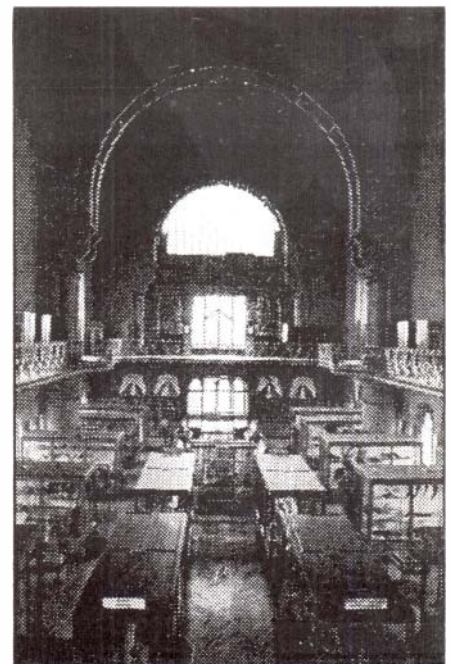
Ruyra, "em vaig convèncer que la llengua castellana, a la qual el mestre Turró m'estacava amb decidida violència, no era l'instrument que Déu havia posat al servei de les meves facultats..." Així, després, hem pogut llegir *El rem del trenta-quatre, La parada i Pinya de rosa*.

L'EXPOSICIÓ UNIVERSAL DE 1888

Però anem a l'Exposició del 88, que molts estudiosos han considerat la fita inicial del modernisme.

És, potser, pintoresc de recordar que la idea inicial va sortir d'Eugeni Serrano de Casanova, un galleg atíncat a Barcelona, que havia assistit a les exposicions de París (1878), Frankfurt (1881), Bordeus (1882), Amsterdam (1883) i Niça (1884). Pel març de 1885 va proposar a l'Ajuntament de Barcelona la celebració de l'Exposició; li van concedir el permís i en van començar les obres, com una qüestió extraoficial. Les obres s'anaven fent amb materials recuperats d'altres exposicions, fins que es van haver de paralitzar per la dificultat d'Eugeni Serrano de trobar crèdits; el mes d'abril de 1887 l'ajuntament li va retirar la concessió i se'n va fer càrrec. L'alcalde Francesc de Paula Rius i Taulet en va agafar les regnes i amb una gran empena va instituir el "comitè dels vuit", que ell dirigia amb tanta severitat que *L'Esquella de la Torratxa* l'anomenava *En Rius i Xiulet*.

És indiscutible la importància de l'Exposició del 88, però -si convenim demoure'ns en la ponderació-, no s'ha de sublimar. Si tinguéssim la temptació de considerar-la el determinant de l'eclosió de la ciutat, tinguem present que el tren de Mataró és de cinquanta anys abans, que el Pla de l'Eixample -el Pla Cerdà- ha estat aprovat vint-i-vuit anys abans i que la Ciutadella en fa vint-i-dos que ha desaparegut -feia molts dies que Víctor Balaguer havia escrit: "És un monu-



ment d'oprobri / que aixecaren los tirans / per exemple de victòria: / sos records no són de glòria, / sos records no són de sant. [...] No hi ha castell en la terra / que ésser pugam més odiat. [...] A Baix la Ciutadella / A baix, a baix, a baix!" I si establim una comparació amb les exposicions universals de Viena, París o Amsterdam, hem de concloure que a Barcelona hi van mancar novetats tècniques: la Font Màgica - instal·lada on ara hi ha el Desconsol -, reclam d'una companyia anglo-americana d'electricitat, ja havia rodat per altres exposicions - era, com si diguéssim, de segona mà - i, per exemple, un globus captiu que s'enfilava fins a 300 metres, inaugurat del dia 14 de juny, es va cremar per efecte d'un llamp el dia de sant Joan, deu dies més tard.

Això sí, durant l'Exposició del 88 van tenir lloc congressos i reunions científiques: de medicina, de pedagogia, de dret, d'economia. El Congrés Mèdic va durar del 9 al 15 de setembre i, si ben bé no per l'efecte del congrés, sí per l'acció de la generació que li feia coixí (Giné i Partagàs, Robert, Rodríguez Méndez, Jaume Pi i Sunyer), les coses anaven canviant: revistes, institucions, escoles al voltant d'un mestres, sortides a l'estranger, noves especialitats. I el canonge Jaume Almera, geòleg; i Frederic Trèmols, que preconitzava la conveniència de plantar ceps americans, resistents a la fil·loxera; i el botànic i geògraf Joan Cadevall; i Francesc Flos i Calcat, pedagog i geògraf; i l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, que el 1881 havia començat la construcció de l'observatori del Turó de l'Home, etc.

De l'Exposició Universal val la pena referir la vinguda de la reina regent Maria Cristina - amb un Alfons XIII de dos anys escassos, "el reiet", que li deia l'entendiment popular - que va presidir la inauguració oficial. Posats a fer, els mateixos dies van tenir lloc els Jocs Florals i van proclamar Maria Cristina reina de la festa. Són els Jocs Florals en què el canonge Collell va recitar aquells versos de "No captem el dret de viure, / dret que no es compra ni es ven; / poble que mereix

ser lliure, / si no li ho donen, s'ho pren!" I va ser molt aplaudit.

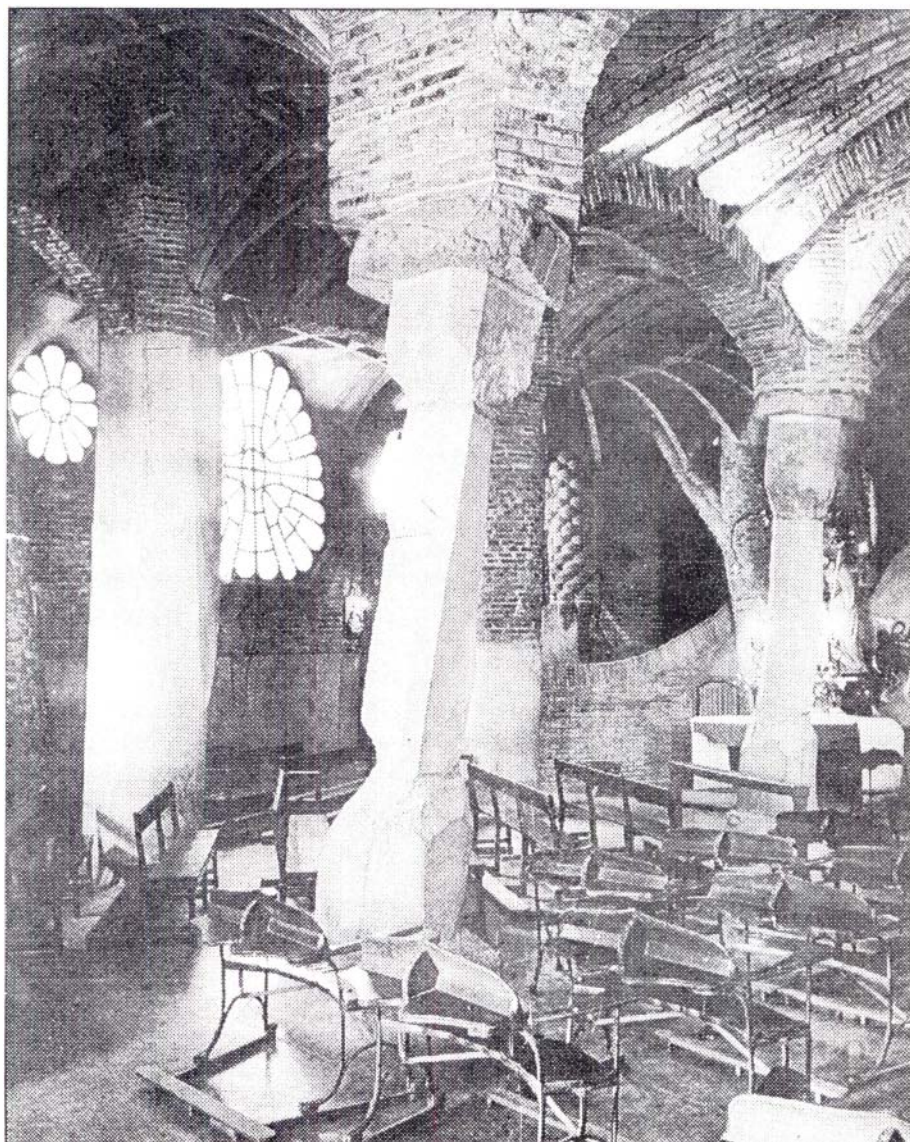
Tot va anar com una seca perquè Barcelona ja hi tenia la mà trencada, en això d'exposicions i de visites reials. L'any 1871 havia tingut lloc una mostra del progrés industrial experimentat per la ciutat: l'Exposició General Catalana, en el marc de la nova universitat i a l'esplanada del davant; organitzada per la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, va ser inaugurada pel rei Amadeu. S'hi exposava la màquina de tren del 1848, la primera que havia circulat.

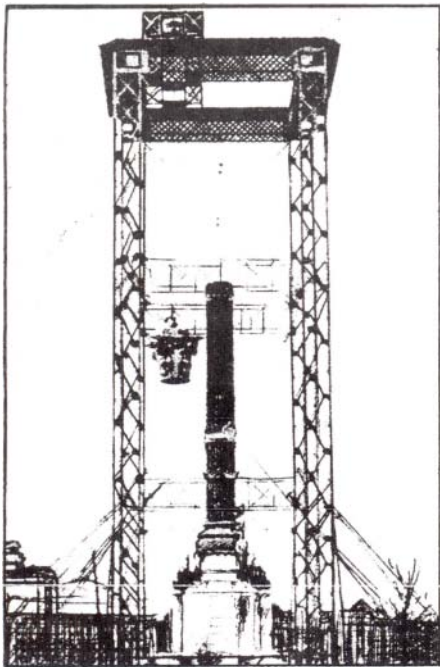
L'any 1877, també a la universitat i l'esplanada del davant, va tenir lloc l'exposició d'una selecció de maquinària fabricada a Catalunya, inaugurada aquesta per Alfons XII.

CRÒNICA DELS ANYS MODERNISTES

L'any 1888, Rusiñol, amb Ramon Casas i Utrillo, se'n va anar a París, Arapintanovicis, claustrats, absis amb xiprers, noiets pàl·lids. "Potser ni sap quin és el món que vol, però sí que sap quin és el que no vol de cap manera: el món prosaic i establert." (Maria Àngels Cerdà, pàg. 314). Ell viu, però, en un pis burgès de l'illa de Sant Lluís. Es casa amb Lluïsa Denís l'any següent, s'hi bé continua la seva vida bohèmia - una bohèmia daurada - i no coneix la seva filla Maria fins que té quatre anys.

L'any 1890, *L'Avenç* inicia una campanya a favor de la reforma ortogràfica que dirigeixen Jaume Massó i Torrents, Joaquim Casas i Carbó i Pompeu Fabra, que té 22 anys.





El mateix any 1890, Prat de la Ribagües és 20 anys - en qualitat de president del Centre Escolar Catalanista, fa el discurs inaugural i diu "conquistem la universitat!" com un crit de combat.

Mentrestant, Joan Maragall - empès, d'una banda, per les seves aspiracions renovadores i frenat, per l'altra, pel pes de la influència de la seva ascendència burgesa, en la qual veu "mediocritat, conservadorisme i manca de refinament" (JLIM, GEC) - opta per ingressar al *Diario de Barcelona* (1890), molt ben controlat per Mañé i Flaquer, representant del conservadorisme més tancat, i es casa amb Clara Noble el 27 de desembre de 1891. L'any del seu ingrés al *Brusi* (que Gaziell anomenava "l'evangeli del dia per a la gent benestant o estabilitzada de Catalunya"), escriu al seu amic Antoni Roura: "Ah! Barcelona, Barcelona, ciutat burgesa, humida, aplanadora, ah!, burgesia, ah! mitjania, en riquesa, en posició, en tot, ah!, símbol de tota mitjania, tu, Barcelona, m'has ben fotut!!! [...] I enmig de tot n'haig de donar gràcies a Déu i em resigno a ésser barceloní en tota la força i extensió de la paraula..."

El 23 d'agost del 92 té lloc la primera Festa Modernista de Sitges, l'any 93 la segona - la de *La intrusa* -, l'any 94 la tercera, i Rusiñol diu: "Una ermita prop del mar, hospital dels ferits d'in-

diferència, i posada de pelegrins de la Santa Poesia, que vinguin a veure espai, a respirar núvols i mar i tempestats i sirenes, a curar-se del mal del soroll, a omplir-se el pulmó de pau per tornar a volar amb més alè."

L'any 95 s'estrena la casa Martí, de Puig i Cadafalch, al carrer de Montsió, que serà la nova seu dels Quatre Gats, i a l'Ateneu Barcelonès guanya les eleccions a president Àngel Guimerà, amb Salvador Cardenal encapçalant la candidatura opositora. Guimerà pronuncia el discurs inaugural en català: és la primera vegada que es fa.

Vet aquí com Maragall, que en va ser testimoni, com a secretari de l'entitat que era, explica l'esdeveniment: "Llavors es presentà en Guimerà entre nosaltres [...] que tirant avant amb la més gran senzillesa del món, entre amenaces i impropis i ofenses i burles [...] travessant aquella gran sala esfereïdorament plena d'una multitud agitada, se n'anà cap a l'estrada persidencial a aixecar-hi una tempestat segura, com si anés a la tasca més normal de la seva vida, [...] ¿què podia haver-hi de més normal que anar a parlar en català en una càtedra tan catalana com aquella? Pronuncià la primera paraula, i la protesta esclatà, primer un esquitx de burla com un fulminant que es dispara, i de seguida l'estrèpit d'ira, formidable.



Tot foren crits, i braços enlaire, i gent alarmada; contraris escometent-se i amics que descompartien; cadires fora de lloc i gent fora de si. [...] De peu dret, amb el paper als dits, el nostre president esperà quietament la fi del tumult [...]; llavors seguí la lectura com si res no hagués passat, com si el lector s'hagués pres senzillament un xic de repòs [...]. Seguí la lectura fent l'elogi de la nostra llengua, i mostrant el seu dret a la vida plena [...] fins que en terminar amb la grandiosa imprecació del toscà Alighieri contra els que s'estimen més la llengua dels altres que la pròpia, esclatà l'ovació unànime coronant la primera victòria, que ja se'n podia dir política, del catalanisme."

El juny de 1896 esclata la bomba del carrer dels Canvis Nous, durant la processó de l'Octava de Corpus de Santa Maria del Mar. L'Acadèmia i Laboratori té Bartomeu Robert de president, que el 16 de novembre inaugura el curs amb una memòria de secretaria eufòrica - ja integren l'acadèmia 187 socis numeraris i 70 agregats -; llàstima que "sólo falta que llegue el suspirado día en que el laboratorio de la Academia funcione como todos deseamos".

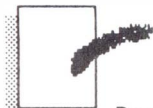
Aquell mateix any 1896, Josep Comas i Solà es fa càrrec del observatori astronòmic privat de Rafael Patxot, a Sant Feliu de Guíxols; ell



A la pàgina anterior, la cripta de la Colònia Güell. Segons Gaudí, la línia recta és la línia de l'home, i la línia corba, la de Déu.

A dalt, la construcció del monument a Colom en 1888.

A l'esquerra, Gaudí vist per Feliu Elias, "Apa" (La Publicitat 1926).



Portada del primer número imprès de la revista L'Avenç (el primer número velografiat havia aparegut el juliol de 1881).

mateix, a partir de 1904, dirigirà l'Observatori Fabra de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, que Alfons XIII ve a inaugurar. Comas i Solà és una mostra de tenacitat individual: des de la vil·la Urània, situada a la via Augusta, va descobrir dos cometes -un dels quals duu el seu nom- i onze petits asteroides -entre aquests, l'asteroide Barcelona.

I aquest mateix 1896, Wilhelm Röntgen descobreix els raigs X i Cèsar Comas i Llaberia en fa la primera demostració pública a l'amfiteatre de la Facultat de Medicina, al carrer del Carme.

A Sitges, el 14 de febrer de l'any següent -el 1897-, se celebra la quarta Festa Modernista, amb una afluència de públic extraordinària. De Barcelona omplen 27 vagons de primera i les llotges s'arriben a pagar a 600 pessetes. Aquest any 1897, a l'Acadèmia, sota la presidència del professor Fargas, s'inauguren els laboratoris -química clínic, histologia, bacteriologia- que dirigeix Ramon Turó: "*La instalación no es lujosa, ni aún puede darse por terminada [...]. La Academia, primera entidad que sin carácter oficial ha conseguido proporcionar a la cultura médica de nuestra tierra este campo fecundo y hasta ahora casi inexplorado, [...] con mayores energías que nunca, sabrá llevarnos -sin más armas que la perseverancia inteligente y el amor al prójimo- a la conquista de una civilización y un progreso verdaderos.*"

Domènech i Montaner, l'any 1898, proclama des de l'Ateneu la necessitat de l'autonomia universitària. Aquest

any, als jardins del Laberint d'Horta, s'estrena *Ifigènia a Tàurida*, traduïda per Joan Maragall i dirigida per Adrià Gual. L'any 1889 neix la Institució Catalana d'Història Natural i ve a Barcelona un jove aragonès de 26 anys, Odón de Buen, que -per fi!- introdueix l'ensenyament experimental a la seva càtedra d'història natural: organitza treballs pràctics, sortides al camp, cursos d'extensió universitària...

Odón de Buen, malauradament, és un exemple del fet que els homes de ciència moltes vegades han sofert entrebancs derivats de factors estranys a la seva feina mateixa. Si per a Claude Bernard els disgustos provenien de la seva muller (que, "mesquina i esquerra", no va arribar a

comprendre res dels seus treballs, on només veia tortura d'animals, i va arrossegar en aquesta incomprensió les dues filles), a Odón de Buen li van arribar del bisbe cardenal Cassanyes, que va fer que un llibre seu on eren exposades idees evolucionistes fos inclòs a l'Índex. Odón de Buen va haver d'abandonar la Universitat de Barcelona, per trasllat forçós a Madrid. Ja feia molts anys que Claude Bernard havia escrit (*La Science expérimentale*): "la veritat científica sempre serà més bella que les creacions de la nostra imaginació i que les il·lusions de la nostra ignorància", però des veu que aquesta opinió no era i potser encara no és - compartida per tothom. Deia el professor Laporte fa poc que, en un moment en què la des-

ANY I BARCELONA I DE JANER DE 1882 NÚM. I

L'AVENÇ

LLETRAS * ART * CIENCIA *

PREUS		Se publica		ADMINISTRACIÓ	
Número sol	2 cuartos	'ls dies 7 y 15 de cada mes		Carrer de la Cacerilla n.º 11	
Trimestre	2 rals			Llibreria	

NOSTRE PROPÓSIT

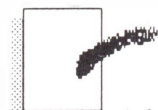
A temps que acariciavam l'ideya de donar a llum un periòdic, y ab aixó 's compendrà quina es nostra satisfacció al veurerla ja realisada.

Entrem, donchs, á trepitjar l' escabrós viarany del periodisme, encare que molt poch entesos en éll, impulsats per lo bon desitj, y pensant que si be avuy som los més petits, seguint l' ordre natural, anirem progressant mentres duri nostra vida. Además, lo titol que porta nostra publicació 'ns obliga á ferho.

Lo Progrés es y será sempre nostra guía, com deu ser lo de tota la humanitat, y rebrém ab especial satisfacció 'ls avensos practicats en tots los rams del humà saber; deixant apart tota mena d' ideyas enrederidas, débils estorbis interposats en lo camí de la Civilisació. Som joves los que tenim á càrrech la publicació de L' AVENÇ y ab la se-

guritat de que aquest es lo camí que debem empendrer, correrém á passos agegantats, si 'ns es possible, envers la meta de nostras aspiracions.

En un altre camp tindrem que alternar, encara que representant un paper relativament petit, que es en lo catalanisme, en lo qual s' observan avuy duas tendencias sumament divergents, per mes que en la apariència sembla que convergeixen á un mateix fi per lo mer fet de titularse catalanistas. Los uns sols desitjan lo progrés y millora de Catalunya, y 'ls altres se fan sectaris de las ideyas més enrederidas, ab la pretensió de fer renaixer cosas, que si bé esqueyan á la Catalunya del temps passat no se las enjiponaria la Catalunya del siglo XIX. Entre aquestos partits hi ha la mitjanía, 'ls partidaris de la indecisió, 'ls estacionaris, los que no avansan ni reculan, en una paraula, la nulitat; perque entre 'ls altres, fins los que obran en sentit contraproduhent fan alguna cosa, treballan. No cal dir que nosaltres nos posarém al costat dels més avansats, desde 'l moment en que 'ns tatem d' estimar á la terra que 'ns ha vist naixer.



A la dreta, informe editat el 1899 que proposa el primer pla per divulgar les ciències naturals (Treballs del Museu de Geologia de Barcelona). Científics eminents com el geòleg J. Almera i Odón de Buen (a l'esquerra) formaven part de la Junta Tècnica que va elaborar l'informe. A baix, pati de la nova Universitat de Barcelona durant l'Exposició General Catalana de 1871.

pesa per a la recerca és a Europa d'un 2% del producte nacional brut, a casa nostra és del 0,2%. Les mancances, el retard i els desequilibris fan pensar que, col·lectivament, hauríem de practicar més assíduament la humilitat.

Joaquim M. de Nadal - que els de la meua edat hem conegut com acronista oficial de la ciutat de Barcelona - diu: "Jo vaig veure per primera vegada un tramvia elèctric pel Paral·lel el dia 8 de desembre de 1898. [...] Caminava sol, entre uns veritables focs artificials fets d'espumes i espetecs de petites descàrregues elèctriques." D'aquesta innovació, Esteve Suñoli Gasdàliva - un enginyer que exercia la crítica musical a *La Veu de Catalunya*, des d'on va impulsar el wagnerisme - escriu pel gener de

1899: "la gent es plany que sigui anglesa la companyia anònima de tramvies de Barcelona i jo també. Però la gent troba motiu en aquest plany per a mirar de reüll al'empresa estrangera, i jo trobo que quins haurien de ser mirats de reüll són els capitalistes catalans", a causa de la imprevisió, de la falta de vista en els negocis, de no haver sabut administrar, d'haver donat prioritat a la satisfacció de passions petites...

Mentrestant, a Catalunya, 30.000 nens treballen a la indústria tèxtil amb jornades que oscil·len entre 10 i 14 hores, la mortalitat infantil és d'un 17% i l'escolarització a Barcelona arriba només al 50% dels infants.

L'època és confusa. Per als modernistes de soca-rel la saviesa no era una

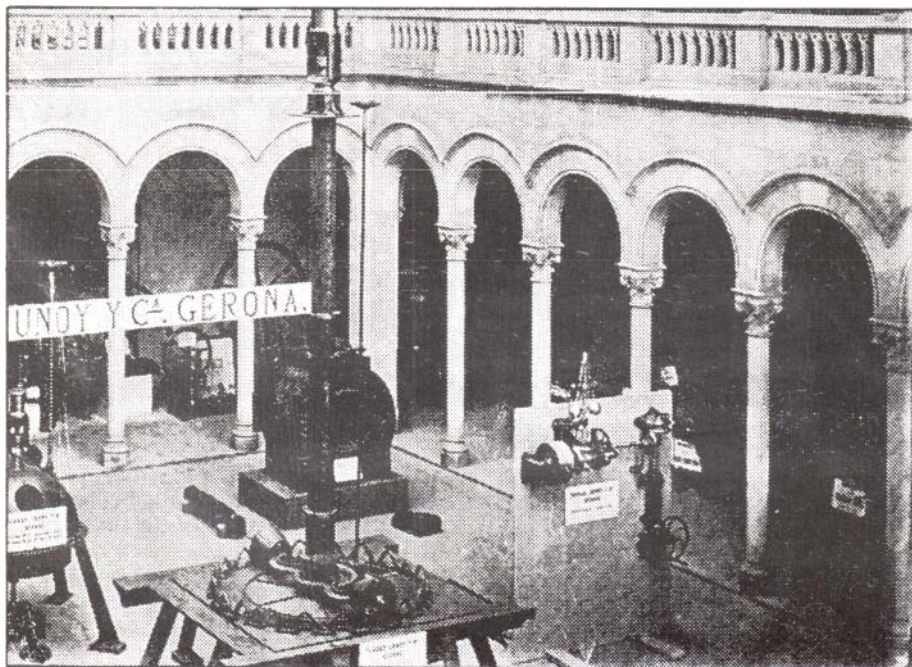


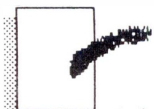
qualitat que pogués adquirir-se mitjançant l'estudi, sinó que havia d'assolir-se mitjançant la inspiració. El modernista menysprea el coneixement tècnic que té com a finalitat el domini de la natura, i el substitueix per la intuïció: "el savi és l'artista" (Xavier Fàbregas, *Serra d'Or*, XII, 1970).

En canvi, homes de cap ordenat, com el doctor Domènec Martí i Julià, parlaven de "la victòria de la veritat desment al fi les espesses boires de la ignorància" i fan el panegíric de l'observació: "Observa l'astrònom, observa el químic, observa el geòleg, observa el psicòleg, observa tots els qui promouen l'avenç de la ciència. [...] La ciència és observació, i l'experimentació és una acció auxiliar de l'observació" (*Per una Escola Biològica Catalana, Annals de Medicina*, 1907).

LA MORT DEL DOCTOR ROBERT

Sobtadament, el 10 de febrer de 1902, Bartomeu Robert va morir quan tot just havia iniciat uns mots de brindis, en el banquet anual del Cos Mèdic Municipal, en un restaurant del carrer Ferran. "Em sento defallir..." van ser les seves últimes paraules.





A la dreta, miting pro escoles obreres, clausurades arran de la Setmana Tràgica. El 50% dels infants barcelonins no estaven escolaritzats. A baix, la locomotora del primer tren de la línia de Mataró va presidir l'Exposició de 1871.



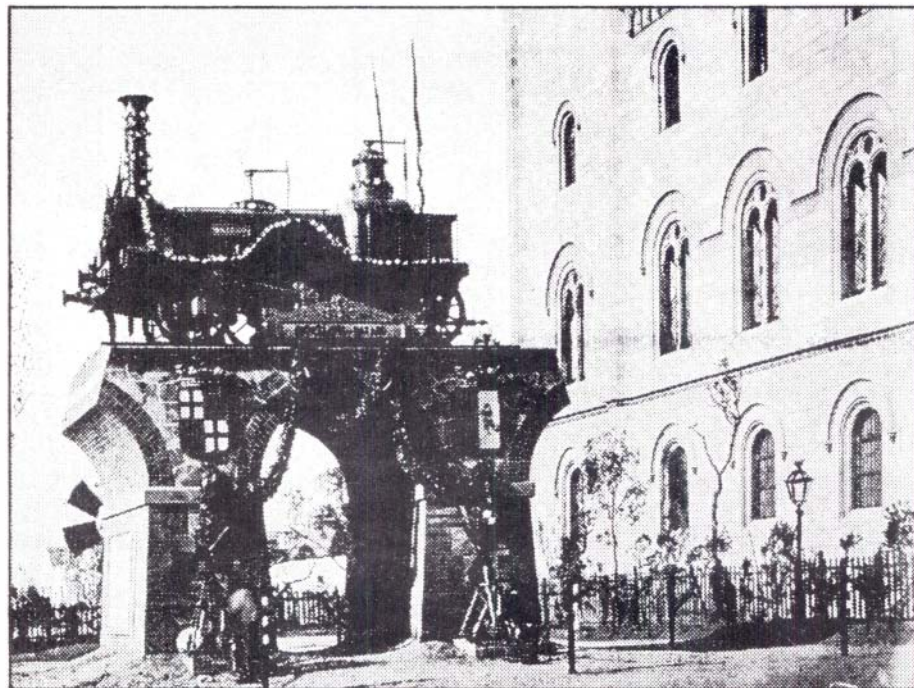
“Mare: qui va ser en Robert? -Va ser, fill meu, un gegant: quan feia un gest el veien arreu de la terra. -I anava dalt de cavall? -Sí, fill meu, anava dalt de cavall...” Amb aquest aire de llegenda començava un article publicat a *La Veu de Catalunya* (16-IV-1903) que signava un jove anomenat Eugeni d'Ors i Rovira.

Molt aviat sorgeix la idea d'un monument, i es constitueix una junta promotora que presideix Albert Rusiñol, que havia format part amb el doctor Robert l'any 1901 de la candidatura regionalista dita *dels quatre presidents* que havia guanyat les eleccions a Barcelona. El projecte de monument l'encarreguen a Domènec i Montaner -un altre dels *quatre*

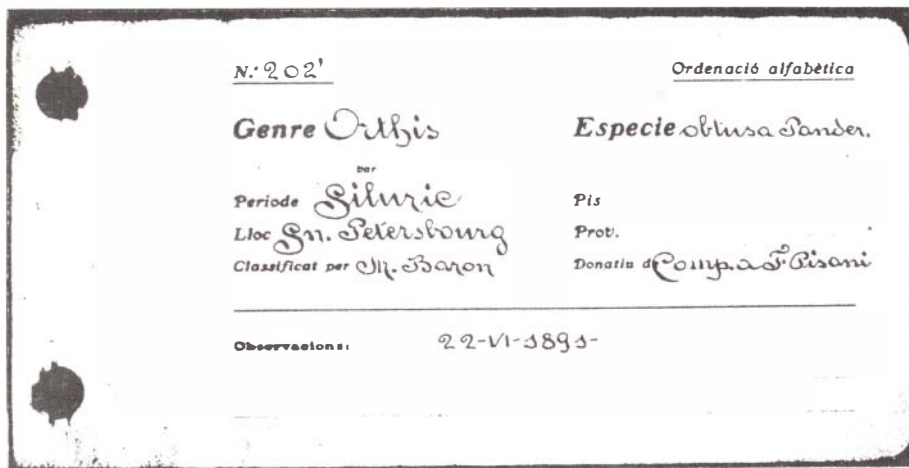
presidents- i les escultures, a Josep Llimona. El 31 de gener de 1904 se'n col·loca la primera pedra. Domènec i Montaner, per desavinences dintre de la Lliga amb Francesc Cambó, se'n desentén i Josep Llimona continua l'obra tot sol, potser amb l'assessorament d'Antoni Gaudí.

El dia 13 de novembre de 1910 té lloc la inauguració, amb la plaça de la Universitat plena de gom a gom. Hi parlen Albert Rusiñol i Miquel Àngel Fargas. Hi ha una descripció -més que una descripció, una impressió- de l'acte de Jeroni de Moragas, que hi va anar donant la mà al seu pare -ell tenia deuanys en aquell moment: “tomant a casa no sabia ben bé què havia presenciat, però el meu cor infantil intuïa que

havia estat testimoni d'un fet d'importància”. El monument es va bastir per subscripció popular, i Raimon Casellas, -l'autor d'*Els sotsferèstecs*- el descriu així: “Una agrupació (fosa en bronze) composta d'homes de tots els estaments avança cap a primer terme, com volent ésser dels primers que porten la bona nova (la deslliuració política de Catalunya). A una banda s'hi veu un segador resolt, brau, amb el pit descobert i les cames nues, que arrossega a l'actuació política un bosquerol, peresós i ensopit. Al'altra banda hi ha un sacerdot jove que predica a cau d'orella a l'obrer de la ciutat [...]. Un xic més alt apareix la imatge d'un ciutadà enlairant la bandera catalana i al costat [...] un jovincel poeta que sosté amb el braç enlaire una branca de llorer i una damisella que simbolitza la música. [...] Més amunt la idea encara s'idealitza. Al gran patrici únicament se li veu la testa sortint, no d'un cos real sinó d'un bloc de pedra...”



Del Castell dels Tres Dragons hem arribat al monument al doctor Robert. Feia dies, però, que pels camins de la nostra història començaven a bufar uns altres vents. Per allò de l'encavalcament de les èpoques, l'any 1903 ha tingut lloc el Primer Congrés Universitari Català, amb una notable aportació del doctor Domènec Martí i Julià; l'any 1906, s'ha celebrat l'esplendorós Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i l'entusiasta Primer Congrés d'Higiene de Catalunya, i l'any 1907 ha vist la creació de l'Institut d'Estudis Catalans que, molt



aviat, en la seva Secció de Ciències, integraran els metges Miquel Àngel Fargas i August Pi i Sunyer, el metge i entomòleg Bofill i Pichot, l'enginyer Esteve Terradas i el bidleg Ramon Turó. El modernisme -dels somnis, de les esperances, està deixant pas a un altre moviment, el de les realitats.

De la Sagrada Família i del Palau de la Música Catalana, s'ha passat a les biblioteques populars, als grups escolars, als cellers cooperatius o a la nova Maternitat, modèlica en el seu temps.

Però que ningú no rebutgi un temps, que ningú no n'exalci un i ignori o menystingui l'altre. No cal dir com l'escriptor francès Paul Morand l'any 1930: "Esbalaiats contemplem avui al nostre voltant allò que resta del *modern-style* [...] una època dotada de grans mitjans -diners, tècnica, matèria, mà d'obra- però capaç només d'un geni pretensions, delirant, anàrquic, d'una obscuritat limfàtica en la seva recerca de l'estrany. Allò que anomenaven «el profund encant de les serpentes agitada pel vent» és l'estil pop [...]. Els mobles s'assemblen a aquestes malalties que estudien els psicòlegs [...]. Sembla que un tren hagi aixafat els objectes més usals, que les joies siguin bales dum-dum esclafades."

No cal això, però tampoc no cal mitificar el modernisme i befear el noucentisme. L'una i l'altra són actituds fàcils, més pròpies d'una adolescència immadura i arrauxada que d'una anàlisi

objectiva i serena. O potser m'equivocho i es deuen a interessos tèrbols d'oportunisme.

Que ningú no rebutgi un temps. Modernisme i noucentisme es complementen: són dues maneres de donar conscientment una resposta al problema de la modernització cultural de Catalunya.

Quan jo tenia onze i dotze anys anava cada dia de casa -davant per davant de l'emplaçament actual del monument al doctor Robert- a l'institut -en el mateix recinte que el Castell dels Tres Dragons, a l'antic Palau del Governador de la Ciutadella. La meua formació va ser tota en institucions d'inspiració noucentista.

I en aquestes institucions, la primera poesia que vaig aprendre -i encara no he oblidat- és compendi d'essències modernistes. És "La relíquias": "Faune mutilat, / brollador eixut, / jardí desolat / de ma joventut... / Beneïda l'hora / que m'ha duit aquí... / la font que no vessa, la font que no plora..."

Oriol Casassas i Simó

és metge, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i ex president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.



A la dreta dalt, Ex-libris R. Patxot, d'Alexandre de Riquer. Patxot, industrial i patrici, va instal·lar un observatori astronòmic a St. Feliu de Guíxols.

A sota, Monument al Dr. Robert, a la Plaça de la Universitat de Barcelona en 1909.

A l'esquerra, fitxa manuscrita del Dr. Artur Bofill, director del Museu Martorell.

